

Fredrik Alvéns: Skolans värdegrund begränsar historieämnet

 skolaochsamhalle.se/flode/skola/fredrik-alven-skolans-vardegrund-begransar-historieamnet/

Magnus Hultén

January 18, 2018

Värdegrunden ska inte ligga till grund för betygssättningen menar Skolverket. Ändå är det uppenbart hur de går in i varandra och kan motverka varandras syften skriver Fredrik Alvéns och föreslår förändring. (red.)

I grundskolans värdegrund stipuleras särskilda värden, som ska genomsyra skolans verksamhet. Det är svårförenligt med ett historieämne som uppmanar eleverna till att själva resonera och argumentera med hjälp av historia. En elev måste nämligen inte omfatta eller erkänna värdegrunden så som den tolkas av de som författat den eller som den lärare som ska bedöma och betygsätta henne.

Många har förtjänstfullt pekat på hur värdegrunden kan vara svår att arbeta med i skolan. Dels är den full av paradoxer, dels innehåller den för givet taganden, som är svåravlästa för den som står utanför den kultur inom vilken värdegrunden är författad.

Värdegrunden infördes med läroplanen från 1994 och skolans fostransuppdrag gjordes explicit. År 1999 proklamerades som "värdegrundsåret" och innehöll insatser från Skolverket för att förstärka värdegrundsarbetet i skolorna. Det tycktes inte räcka eftersom regeringen i ett direktiv 2008 ville "vidta åtgärder för att stärka skolans arbete" så att den "aktivt och medvetet [kunde] påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar".

Problemet med styrningen mot gemensamma värderingar, kom bland annat till uttryck när

samhällslärare på Ytterbyskolan inte ville ge elever med odemokratiska åsikter betyg. Det tycktes som att samhällskunskapsämnet var svårt att förstå utan värderingar, och när värdegrunden definierade de värden som eleverna skulle omfatta blev de samtidigt till riktlinjer för bedömningen.

Ett annat ämne som är svårt att förstå utan värderingar är historieämnet. Sprunget ur en tradition att fostra såväl nationalister som gudstroende lutheraner har det länge haft en uppgift att förankra vissa värden hos eleverna. Sedan läroplanen från 1994 har emellertid fokus förskjutits från att fostra eleverna att tycka något särskilt, till att eleverna själva skulle tänka med hjälp av historia. Eleven blev sin egen historiker och historieläraren skulle istället undervisa om hur historia görs och kan förstås.

Det gjorde att olika tolkningar av det förflutna kunde leva sida vid sida och det som skulle bedömas var med vilken kvalitet eleven använde och förstod historia. Av kursplanen framgår det att eleven ska "undersöka, dra slutsatser, iaktta, motivera och resonera". Det är med vilken kvalitet eleven gör dessa olika saker som ska bedömas.

Historia kan dock skrivas med olika perspektiv, och likväl innehålla hög kvalitet. Frågan som ställs till det förflutna är ställd av en individ som lever i en viss tid och i ett visst sammanhang. Hennes intresse påverkas av detta. Likaså kommer hennes utgångspunkter att avgöra både urvalet av källor från det förflutna och tolkningarna av dem. När historikern ska redovisa vad hon har kommit fram till sker det oftast i form av en berättelse som börjar med förutsättningarna för ett historiskt skeende, händelser i form av orsak- och verkanskedjor, samt ett avslut där frågan blir besvarad. En sådan berättelse utgår från en viss människosyn och därför också etiska antaganden. Är individen en fri aktör eller styrd av strukturer eller gudomlig vilja? Var det som hände bra eller dåligt? Frågorna besvaras oftast implicit i den historiska berättelsen och måste tolkas av mottagaren. Endast genom att vara tydlig med sina utgångspunkter, hantera källkritiken och vara ärlig med sitt urval av källor kan historiker göra anspråk på att vara vetenskapliga.

När eleven själv ska konstruera historiska berättelser avslöjar hon alltså samtidigt sin människosyn och sina etiska principer. Dessa ska inte bedömas, men stimuleras att vara i samklang med skolans värdegrund. Detta är en komplex uppgift, och jag har undersökt hur det kan fungera i skolan.

Elever på olika skolor fick arbeta med migration till och från Sverige från vikingatid fram till och med idag. Detta var långt innan det som skulle komma att kallas den stora flyktingkrisen 2015. I en uppgift skulle eleverna resonera om hur Sverige borde agera om det kom väldigt många flyktingar på en och samma gång. De skulle använda historia för att argumentera för sina slutsatser och sedan beskriva vilka konsekvenser deras beslut skulle kunna få.

Majoriteten av eleverna argumenterade och kom fram till slutsatser som höll sig inom värdegrunden. Andra gjorde det inte. Av de som *inte* höll sig innanför värdegrunden argumenterade vissa på en kvalitativt hög nivå med korrekta historiska fakta. Värdegrunden begränsade sålunda dessa elevers möjligheter att använda historia i enlighet med den kunskapssyn som samtidigt beskrivs i kursplanen. De yttringar inom värdegrunden som begränsade dessa elever att resonera med hjälp av historieämnet var

dess uppmaning att ha ”solidaritet med svaga och utsatta”, och ”att inse de värden som ligger i en kulturell mångfald”. Dessa uppmaningar från värdegrunden missgynnade de elever som resonerade om eventuella svårigheter som kunde uppstå i Sverige om allt för många människor från andra länder kom hit på en gång.

När lärare skulle bedöma dessa svar skulle de utgå från kunskapskraven i kursplanen.

Dessa innehåller inga värderingar som ska bedömas och de så kallade värdeorden beskriver kvalitativa skillnader i hur eleven resonerar med hjälp av historia. En del lärare bedömde i enlighet med kunskapskraven medan andra inte släppte förbi de elevsvar som inte höll sig inom värdegrunden och gav dessa svar sämre omdömen. Värdegrunden riskerar därmed likvärdigheten i skolans historieundervisning och i synnerhet betygsättningen .

Ett sätt att komma tillrätta med detta skulle kunna vara att erkänna den etik som historieämnet faktiskt rymmer och skriva in det i kunskapskraven. Inte som färdiga åsikter, utan som en förmåga att reflektera över vilken människosyn man resonerar utifrån och vilka konsekvenser ens historiska resonemang kan få. Eleverna skulle då visa att de är medvetna om vilka etiska principer de driver sin historiska argumentation utifrån. Genom att avkräva dem det, skulle undervisningen dels kräva mer av de elever som kanske bara accepterar en värdegrund som levereras dem, dels tvinga elever att reflektera kring sina egna etiska ställningstaganden innan de börjar argumentera. De lärare som underkände svar på grund av deras moraliska innehåll menade att de inte var genomtänkta, och skulle i så fall inte kunna underkänna svar på grund av detta. Sammantaget skulle elevernas förmåga att resonera med hjälp av historia stärkas, likvärdigheten i bedömningen underbyggas och lärarnas uppdrag förtydligas.

En del av de elever som ställer sig utanför värdegrundens värderingar i sin argumentation har kanske något viktigt att berätta. Många av de elevsvar som underkändes innehåller argumentation och slutsatser som de flesta riksdagspolitiker idag står för. Skolans värdegrund borde snarare handla om att medvetandegöra elever om värden och vad de är och hur de påverkar vårt synsätt, än att påtvinga eleverna färdiga värden. Historikern Klas-Göran Karlsson säger att ”vi kan inte och bör inte undvika moral, men vi kan och bör undvika att moralisera”. En historieundervisning där alla elever tas på allvar, men också måste tåla motargument, är ett effektivare sätt att förankra en god demokrati än att underkänna svar för att de inte innehåller rätt värderingar. Tanken att vi just idag skulle ha lyckats skapa det bästa av samhällen, och som inte ska utsättas för reflektion, är onekligen något fåfäng.

Fredrik Alvé, filosofie doktor i historia och historiedidaktik. Forskningsintresse kring bedömning och historiedidaktik.

Vidare läsning:

Alvé, F, *Tänka rätt och tycka lämpligt. Historieämnet i skärningspunkten mellan att fostra kulturbärare och förbereda kulturbyggare*, Malmö 2017.

Karlsson, K-G, ”Historia, historiedidaktik och historiekultur – teori och perspektiv”, i Karlsson, K-G. & Zander, U, *Historien är närvarande*, Lund 2014.

Nykänen, P, *Värdegrund, demokrati och tolerans. Om skolans fostran i ett mångkulturellt samhälle*, Stockholm 2009.

Rüsen, J, *Berättande och förnuft. Historieteoretiska texter*, Uddevalla 2004.